

Hogyan beszéljünk a fikcióról?

1.

Figyeljük meg a következő mondatokat:

- (1) A Mikulás csak akkor jön, ha már mindenki alszik.
- (2) Le kell feküdnünk, mert a Mikulás csak akkor jön, ha már mindenki alszik.
- (3) A gyerekek azt hiszik, hogy a Mikulás csak akkor jön, ha már mindenki alszik.

Tegyük fel, hogy Mari gyermekeinek mondja (1)-et. (1) elemzése könnyű és magától értetődő: Mari valójában nem referál a Mikulásra, mivel a Mikulás nem létezik; de úgy tesz, mintha létezne, és a 'Mikulás' szóval a 'színlelés összefüggésén belül' referál (de azt is mondhatnánk: kvázi-referál). Hasonló módon elemezhető (2) is. Mari itt ismét úgy tesz, mintha a Mikulás létezne, és kijelentésének egésze ebben az összefüggésben értelmezendő.

A látszat ellenére (3) is hasonlóképpen elemezhető. Mivel a Mikulás nem létezik, Mari nem állíthatja, hogy gyermekei hite a Mikulás ilyen és ilyen tulajdonságaira vonatkozik. Ha szinguláris hitet tulajdonítana gyermekeinek, akkor elkötelezné magát a Mikulás létezése mellett. Mari nem tehet mást, minthogy színlel: úgy tesz, mintha a Mikulás létezne, és a színlelés összefüggésén belül gyermekeinek azt a hitet tulajdonítja, hogy ő (a Mikulás) csak akkor jön, ha már mindenki alszik.

A (3)-hoz hasonló állításokat először John McDowell elemezte hasonló szellemben húsz évvel ezelőtt. A következő idézet tőle származik:

Tegyük fel, hogy találunk egy olyan kifejezést – például: ‘Mumbo-Jumbo’ –, amely szintaktikai szempontból ugyanúgy viselkedik mint egy név, de tudjuk, hogy e névnek nincs viselője. (...) Megalapozottan állíthatjuk, hogy egy szokványos nevet tartalmazó állító mondat őszinte használata a név viselőjére vonatkozó hitünket fejezi ki. Ha (megítélésünk szerint) a névnek nincs viselője, a névvel nem tudunk ilyen tiszta formában hitet kifejezni. (...) Ilyen esetben azt mondhatnánk például, hogy „Ez az ember azt állítja, hogy Mumbo-Jumbo villámokat szór”, és e mondatot úgy értelmezhetnénk, mint ami azt a hitet fejezi ki, hogy Mumbo-Jumbo villámokat szór. Ez azonban nem lenne helyénvaló következtetés. *Ilyenkor pusztán a beszélő véleményét imitálnánk.* (McDowell 1977, 124–127; Kiemelés: F. R.)

McDowell szerint, amikor kijelentjük, hogy XY szerint Mumbo-Jumbo villámokat szór, pusztán színlelt állítást teszünk. Egy ilyen kijelentés csak akkor lehetne őszinte, ha előfeltételeznénk, hogy Mumbo-Jumbo létezik. Ha véleményünk szerint a ‘Mumbo-Jumbo’ névnek nincs viselője, két dolgot tehetünk. Vagy más stílusban fejezzük ki a beszélő hitét (tehát nem az egyszerű szubjektum-predikátum szerkezetű ‘Mumbo-Jumbo villámokat szór’ mondatot használjuk), vagy a beszélővel együttműködve időlegesen imitálnunk kell, hogy Mumbo-Jumbo létezik.

Színlelt módon használva (3) szinguláris terminusát felfoghatjuk olyan kifejezésnek, amelynek szemantikai tartalma kizárólag a viselője. Mivel itt nem találunk viselőt, a mondat nem fejez ki propozíciót sem. Ezt a következte-

tést azonban nehéz elfogadni. Amikor azt mondom, hogy a fiam azt hiszi, hogy a Mikulás ma este fog érkezni, akkor minden bizonnyal *igaz* állítást teszek: a fiam valóban ezt hiszi. McDowell felfogása szerint viszont itt csak 'színlelésről' van szó, a színlelés összefüggésén kívül a kijelentés nem igaz és nem hamis, mivel egy nem referáló szinguláris terminust tartalmaz. Ez a következtetés ellentmond várakozásainknak.

2.

Az utóbbi időben két szerző, Evans (1982) és Walton (1990) vizsgálta McDowell felfogását. Az imént vázolt következtetésre reagálva azt állították, hogy a 'színlelés komoly célokra is alkalmas lehet' (Evans 1982, 364). Walton megjegyzi:

Nem szokatlan, hogy aktuálisan mondunk valamit, és ezzel színelve valami mást állítunk. A vacsoránál valaki megjegyzi, hogy képes lenne megenni akár egy orrszarvút is, amivel arra céloz, hogy nagyon éhes. Smith szarkasztikus hangvétellel megjegyzi, hogy 'John egy superhős', amivel azt akarja tudatni, hogy John hogyan vélekedik magáról. (Walton 1990, 394)

Evans és Walton szerint *a fikcióról* színlelt állításokkal komolyan is beszélhetünk *a fikció keretén belül*: állításaink akkor igazak a fikcióra, ha színlelt módon igazak a fikció keretén belül. (Evans 1982, 363–364; Walton 1990, 399). Így például mondhatom, hogy

- (4) A Mikulásnak fehér szakálla és piros ruhája van.

- (5) Sherlock Holmes éleselméjű, Watson pedig megbízható.

igaz állításokat téve a megfelelő történetekre. Ez a szokás Walton szerint egészen elterjedt. Ha egy viselkedést helyesnek tartunk, azt a viselkedés követésével is közölhetjük.¹ Ennek megfelelően érdemes a fikciót is úgy kezelnünk, mintha igaznak tartanánk proposícióit. Egy színlelt hit kifejezésével, ahogyan (4) és (5) példáinál megfigyelhetjük, indirekt módon tehát azt is kifejezzük, hogy elfogadjuk bizonyos állítások fikción belüli igazságát.

E felfogás szerint számos olyan megnyilatkozás létezik, amely szó szerinti értelemben csak színlelt állítás, de indirekt módon mégis *valódi* igazságot fejez ki. Ezzel magyarázhatjuk, hogy miért érezzük a 'Conan Doyle történeteiben Holmes gyakran szív ópiumot' és 'A fiam azt hiszi, hogy a Mikulás ma este fog érkezni' mondatokat valóban igaznak és nem csak színlelt módon igaznak. A beszélő a Holmes történetekről vagy gyermeke hitéről igaz jellemzést ad, anélkül, hogy közben szó szerinti értelemben igaz állításokat tenne vagy proposíciókat fejezne ki.

Ez az elemzés azonban felvet egy komoly problémát. Talán elfogadhatjuk, hogy (5) kimondásával indirekt módon igaz állítást teszünk a Holmes történetről, állításunk igazságát színlelve a történet összefüggésén belül. Amikor azonban *explicitté* tesszük, hogy a történetről beszélünk, ahogyan a következő példában is,

---

¹ „Úgy is tudathatjuk másokkal, hogy mi egy bizonyos helyzetben a helyes viselkedés, ha mi is a helyes viselkedést követjük. Egy távoli kultúrában a bennszülöttek úgy is tudathatják az idegennel, hogy a papagájtojással ízesített kígyómáját meg kell enni, hogy példát mutatnak.” (Walton 1990, 399)

- (6) *A Conan Doyle történetekben Sherlock Holmes éleselméjű, Watson pedig megbízható.*

vajon még mindig indirekt módon jellemezzük a történetet? Milyen értelemben alapul (6) színlelt megnyilatkozások? Kérdéses, hogy a történetekre vonatkozó állítást ilyen esetben indirekt beszédaktusnak kell-e tartanunk. Hasonló érvényes az alábbi példára is:

- (3) *A gyerekek azt hiszik, hogy a Mikulás csak akkor jön, ha már mindenki alszik.*

Ez egy olyan állítás, amely szó szerinti értelemben és közvetlenül vonatkozik a gyerekek hitére – jóval közvetlenebbül, mint ahogyan a 'Meg tudnék enni egy orrszarvút' vagy a 'John egy szuperhős' állítások vonatkoznak az éhségre és John kvalitásaira.

Szembe kell néznünk egy másik elméleti problémával is. Ha azt mondjuk, hogy a (3)-hoz és (6)-hoz hasonló metafikcionális mondatok szó szerinti értelemben csak színlelt állításokat tesznek, akkor meg kell mondanunk, hogy pontosan melyek ezek a színlelt állítások. Az ilyen mondatok egy *prefixumból* ('A Conan Doyle történetekben', 'A gyerekek azt hiszik, hogy') és egy *fikcionális mondatból* ('Holmes éleselméjű, Watson pedig megbízható', 'A Mikulás csak akkor jön, ha már mindenki alszik') állnak. A fikcionális mondatok csak színlelt igazságot fejeznek ki, olyasmit, ami a fikció kontextusában igaz lehet, de a valóságban nem igaz és nem is hamis. Vajon a metafikcionális mondatok ugyanazt a színlelt igazságot fejezik ki, mint a fikcionális mondatok? Aligha. (6) explicit módon említi a Conan Doyle történeteket, azaz magát a fikciót. A fikció azonban nem a fikcióban létezik: ezért a fikcióban nem lehet igaz,

hogy a fikcióban Holmes éleselmjű. Ami igaz a fikcióban, az nem más, minthogy Holmes éleselmjű. A kérdés tehát az, hogy a metafikcionális mondatok milyen értelemben fejeznek ki színlelt igazságot. Erre esetleg úgy válaszolhatunk, hogy a metafikcionális mondatok valódi igazságot fejeznek ki a fikcióról *mint* a valós világ tárgyáról. Ez a válasz megfelelne intuitív várakozásunknak, mely szerint az ilyen példák teljesen szokványos kijelentések, és nem az ironikus nyelvhasználatra jellemző indirekt megnyilatkozások. Érdekes megfigyelni, mit mond Watson a (6)-hoz hasonló példákra. Szerinte a fikcionális mondat használata (6)-ban olyan színlelés, ami a Conan Doyle történetek nyelvjátékához tartozó lépésként értelmezendő. Az összetett mondat egésze azonban már nem színlelés, hanem valódi metafikcionális állítás a színlelés mellékmondatbeli aktusáról.

Walton analízise nem egyeztethető össze McDowell felfogásával. McDowell értelmezésében *a metafikcionális mondat* ugyanis csak színlelt igazságot fejezhet ki. Ha ezt a felfogást követjük, meg kell mondanunk, hogy pontosan mi az a színlelt igazság, amit a metafikcionális mondat kifejez. Így visszajutunk az előbbieken már érintett problémához: ha a metafikcionális mondat szó szerinti értelemben fejez ki egy színlelt igazságot, ez az igazság nem lehet azonos a fikcionális mondat által kifejezett színlelt igazsággal, hiszen az utóbbi olyasmit mond ki, ami csak a 'fikcióban' igaz.

3.

A fikció által megteremtett színlelés – amiben Conan Doyle történeteinek olvasói részt vesznek – nem a színlelés egyetlen formája a (6)-hoz hasonló mondatoknál.

Walton megjegyzése szerint (1990, 422, 429) ebben az összefüggésben egy sajátos, másodlagos színlelés létezik is, amit 'meinongi színlelésnek' nevezhetnénk. A meinongi színlelés tartalma a következő: úgy teszünk, mintha a valóságos tárgyakon és helyzeteken kívül a világ valamely különleges dimenziója imaginárius tárgyakat és helyzeteket is tartalmazna. E felfogás szerint Holmes olyan imaginárius személy, aki az imaginárius dimenzióban *létezik*. Mivel létezik, referálni is tudunk rá. Az elsődleges színlelés (mely szerint Holmes a fiktív történethez tartozik) és a másodlagos, meinongi színlelés (mely szerint a Holmes történet a világ valamely különleges részét írja le) egyaránt Holmes 'létezését' állítja.

Az (5)-höz hasonló megnyilatkozások a színlelés mindkét formáját tartalmazzák, de (6)-nál már csak a másodlagos színlelésre hivatkozhatunk. Elsődleges színlelésről itt már nem beszélhetünk, hiszen mint láttuk, nem igaz a fikcióban, hogy a fikcióban Holmes éleselméjű. A színlelés meinongi formája viszont kimutatható. Ha azt mondjuk, hogy 'A Conan Doyle történetekben Sherlock Holmes éleselméjű', úgy teszünk, mintha Conan Doyle személyén és történetein kívül egy 'Holmes' nevű imaginárius személy is a világ része lenne, aki a fikción 'kívül' nem létezik. A létezés, pontosabban a reális létezés, olyan tulajdonságnak tekintjük ekkor, amivel bizonyos tárgyak rendelkezhetnek. Ahogyan Walton megjegyzi:

A realista elkötelezettségű teoretikusokkal együtt azt valljuk, hogy a 'fikcionális karakter' predikátum a színlelés összefüggésén belül bizonyos dolgok tulajdonságát fejezi ki, a 'létezés' tulajdonságával pedig bizonyos dolgok nem rendelkeznek. A realisták

hibája, hogy a színlelést összekeverik a színlelés tárgyával. (Walton 1990, 424).

Ebben a felfogásban egy metafikcionális megnyilatkozás nem lehet szó szerint igaz vagy hamis; igazságot csak a meinongi színleléssel lehet kifejezni. Vajon miért nem tekintjük a meinongi színlelést az ironikus beszédmódhoz hasonló közvetett megnyilatkozásnak? Ennek az a fő oka, hogy a meinongi színlelés a gondolkodás mélyen gyökerező formáihoz, például az idő mozgó tárgyként való elképzeléséhez kapcsolódik. Ez a metafora sokat elárul időről való gondolkodásunkról és beszédünkéről, például amikor 'előtünk lévő hetekről' beszélünk (Lakoff and Johnson 1980, 41–43). Mivel ez az időről való beszéd *megszokott* módja, észre sem vesszük szavaink metaforikusságát. A meinongi színlelés észrevétlen módon ugyanígy átszövi imagináriusról való gondolatainkat.

A meinongi színlelés a kognitív fejlődés bizonyos szakaszához köthető. Perner (1991) szerint már akkor képesek vagyunk az imagináriusról gondolkodni és beszélni, mielőtt megtanulnánk használni a 'reprezentáció' fogalmát. A gyermek először elsajátítja azt a képességet, hogy egyszerre több 'modellt' dolgozzon ki a valóságról. Ez a képesség az időbeli fogalmak használatában (a múlt, a jelen és a jövő elképzelésében) és a tényellentétes gondolkodásban (az imaginárius és az aktuális párhuzamos elgondolását megkövetelő szerepjátékban) jelentkezik. Különböző modellek, például a múlt és a jelen modelljeinek használata önmagában még nem elég. Perner amellet érvel, hogy a gyermeknek a különböző modelleket egyetlen, komplex modellben kell egyesítenie, mégpedig úgy, hogy képes legyen reprezentálni a múlt és a jelen, vagy az imaginárius és

az aktuális összefüggéseit. (Perner 1991, 65–66). Ez a komplex modell, amely egyaránt magában foglalja az imagináriust és az aktuálist, anélkül, hogy megszüntetné különbségeiket, nagyon hasonlít a meinongi színlelésre. A tárgyak itt reális és nem reális létezőkre oszlanak. További tulajdonságaik követik ezt a felosztást. Mindegyik tárgy a létezők birodalmához tartozik, és tulajdonságai alapján különböztethető meg a többi tárgytól (ide értve a 'reális' és az 'imaginárius' megkülönböztetést is). Egy kísérletről, amelyben a gyermekeknek egy képen látható helyzetet kellett összevetniük a valósággal (mindkettőben szerepelt Snoopy), Perner a következőket írja:

Attól függően, hogy mennyit tudtak a gyermekek a képen ábrázolt helyzetekről, felismerték, hogy Snoopy a képen nem mozog, nem ugrál stb. Ez a felismerés azonban nem jelentette azt, hogy a kép és a valóság közötti viszonyt is felismerték. Snoopy kétszeresen is jelen volt számukra, egyszer a képen, egyszer a valóságban. (Perner 1991, 85).

A gyermekek csak egy későbbi stádiumban jutnak el a reprezentáció fogalmához, amikor már képesek megérteni a téves reprezentációt, és felfogják, hogy egy adott tárgynak több reprezentációja is lehetséges.

4.

Tekintsük át az eddig elmondottakat. Azt állítottam, hogy a (3)-hoz és (6)-hoz hasonló metafikcionális megnyilatkozások csak a meinongi színlelés alapján tekinthetőek (szó szerinti értelemben) igaznak vagy hamisnak. A színlelés összefüggésén kívül (3) és (6) nem igaz, és nem is hamis.

- (3) A gyerekek azt hiszik, hogy a Mikulás csak akkor jön, ha már mindenki alszik.

(6) A Conan Doyle történetekben Sherlock Holmes éleselméjű, Watson pedig megbízható.

Intuíciónk szerint az ilyen megnyilatkozások közvetlenül igazak vagy hamisak. Emellett szól a következő érv:

A meinongi színlelés a gondolkodás mélyen gyökerező formáihoz, például az idő mozgó tárgyként való elképzeléséhez kapcsolódik. Ez a metafora sokat elárul időről való gondolkodásunkról és beszédünkről, például amikor 'előttünk lévő hetekről' beszélünk. Mivel ez az időről való beszéd *megszokott* módja, észre sem vesszük szavaink metaforikusságát. A meinongi színlelés észrevétlen módon ugyanígy átszövi imagináriusról való gondolatainkat.

E felfogás alkalmazza a szó szerinti/metaforikus megkülönböztetést, még akkor is, ha rendszerint a megnyilatkozások metaforikus jelentését ragadjuk meg. A szó szerinti jelentésnek van egy nehezen hozzáférhető rétege, és van egy másik jelentésréteg, ami megfelel kommunikatív szándékainknak.

Létezik egy radikálisabb nézet is. Lakoff és Johnson szerint „hétköznapi fogalmaink rendszere ... alapvetően metaforikus természetű” (Lakoff and Johnson 1980, 3), és gyakran nincs is lehetőségünk a nem-metaforikus beszédre és gondolkodásra. Ez azonban nem gátolja meg, hogy megnyilatkozásaink és gondolataink igazak vagy hamisak legyenek. El kell viszont utasítanunk azt a nézetet, amely azt állítja, hogy „a metaforák csak indirekt módon, 'szó szerinti' parafrázissal képesek igazságot kifejezni” (Lakoff and Johnson 1980, 159). A szerzőpáros még ennél is tovább megy, és úgy fogalmaznak, mintha elutasítanák a szó

szerinti/metaforikus megkülönböztetést. Így például amikor azt állítják, hogy a háború metaforáiban beszélünk az érvelésről, akkor szó szerinti értelemben beszélünk, mivel felhasznált fogalmaink már eleve metaforikusak (Lakoff and Johnson 1980, 5). Lakoff határozottan elutasítja azt a nézetet, amely szerint a metaforikus beszédmódban „mondunk valamit (szó szerinti jelentéssel), amivel valami mást közlünk (ugyancsak szó szerinti jelentéssel)” (Lakoff 1993, 248).

A tisztánlátás kedvéért különböztessünk meg három dolgot. Először is felmerül a kérdés, hogy van-e minden metaforának szó szerinti parafrázisa; másodsor meg kell kérdeznünk, hogy fenntartható-e a szó szerinti és a metaforikus ellentéte; végül ki kell derítenünk, hogy mi a jelentés metaforikus komponensének szerepe az igazság meghatározásában. Jelenlegi témánk szempontjából csak a második és a harmadik kérdésnek van jelentősége. Meggyőződésem szerint Lakoff radikális nézeteit ezekben a kérdésekben el kell utasítanunk.

Len Talmy a 'fiktivitas kognitív elméletének' védelmezőjeként azt állítja, hogy a metafora kognitív színlelés, és meggyőződése szerint nem létezik olyan színlelés, amely ne tartalmazzon azt a felismerést, hogy a kérdéses színlelés *pusztán* színlelés, azaz, minden színlelés háttérében ott áll egy nem-fiktív (szó szerinti) reprezentáció. Talmy egy helyütt így fogalmaz:

Egy kifejezést az tesz metaforikussá, hogy a kifejezésben reprezentált témáról a beszélők vagy a hallgatók rendelkeznek olyan háttértudással, ami ellentétes a mondottak kognitív reprezentációjával, és meg is értik ezt a diszkrepanciát (Talmy 1996, 269).

Lakoff és Johnson elismeri, hogy „az argumentum és a háború két különböző dolog” (1980, 5), bár szerintük a háború kifejezéseiből metaforikusan felépített argumentumok a normális gondolkodást és beszédmódot tükrözik. Ez alátámasztja Talmy megfigyelését:

Lakoff és Johnson három terminust tartalmazó formulái – például „A szerelem (van) utazás”, „Az argumentum (van) háború”, „A látás (van) érintés” – valójában formulák komplementer párjain alapulnak. Az egyik formula fiktív, a másik tényleges:

Fiktív: X (van) Y   Tényleges: X nem Y

Így a szerelem ténylegesen *nem* utazás, bár bizonyos fiktív kifejezésben lehet utazás is. (Talmy 1996, 269)

Ez a megfigyelés feljogosít bennünket egy fontos különbségtételre. A metaforikus kifejezések esetében el kell különítenünk a ‘tényleges’ igazságfeltételeket a ‘fiktív’ igazságfeltételektől. Amikor ‘előttünk álló hetekről’ beszélünk, a felhasznált szavak talán azt sugallják, hogy az idő valamiféle mozgó tárgy, ahogyan Lakoff és Johnson fogalmaz; de az ‘előttünk álló hetek’ kifejezésnek meghatározott extenziója van, és a mondat igazságértéke egyértelműen meghatározható, a metaforikus kifejezésmódtól teljesen függetlenül. A metafora ilyen esetben a kifejezés ‘prezentációs módjára’ korlátozódik, és nem befolyásolja a megnyilatkozás igazságértékét. Talmy saját példája is ezt igazolja.

(7) Ez a hegylánc Kanada és Mexikó között található.

(8) Ez a hegylánc Kanada és Mexikó között húzódik.

A második mondat 'húzódik' kifejezése 'fiktív mozgást' tételez fel, ami hiányzik az első mondatból. Úgy beszélünk, mintha a hegylánc mozogna. Egy bizonyos értelemben azonban (7) és (8) *ugyanazt a dolgot mondja*, és ugyanolyan feltételek mellett igaz. Azt mondhatjuk, hogy (7)-nek és (8)-nak ugyanazok a tényleges igazságfeltételei, és (8) ezen kívül még egy kiegészítő *fiktív* igazságfeltétellel is rendelkezik, ami meghatározza tartalmának kognitív konstrukcióját.

Noha a színlelés a prezentációs mód szintjéhez tartozik, létezését el kell ismernünk, mivel szorosan kötődik a felhasznált szavak ((8)-ban a 'húzódik' szó) formájához. Talmy észrevétele szerint a fiktivitás mintázatai akkor működnek, ha

a beszélő vagy hallgató különböző reprezentációi közül az egyik a mondat referensének valódi természetére vonatkozik, a másik pedig a mondatot felépítő szavak szó szerinti jelentésére vonatkozik. Ilyenkor a szó szerinti reprezentáció kevésbé veridikus, mint a referens valódi természetére vonatkozó reprezentáció. Ennek megfelelően a szó szerinti reprezentáció fiktív, a referens valódi természetére vonatkozó reprezentáció pedig tényleges. (Talmy 1996, 213).

Általában a színlelés elmélete akkor segít az elemzésben, amikor eltérés tapasztalható egy mondat fiktív (szavak formájából fakadó) igazságfeltételei és tényleges igazságfeltételei között. Ha szemantikai színlelést posztulálunk, megnyilatkozásainkhoz kétféle igazságfeltételt kell rendelnünk: fiktív és tényleges igazságfeltételt. Ennek következtében

meg kell vizsgálnunk, hogy milyen tényleges igazságfeltételei vannak a metafikcionális állításoknak.

5.

Első észrevételünk a következő. Egy (6)-hoz hasonló metafikcionális állítás (ténylegesen) akkor igaz, ha a releváns történetben létezik egy 'Holmes' nevű személy ilyen és ilyen tulajdonságokkal, aki éleselméjű, és létezik egy 'Watson' nevű személy, ilyen és ilyen tulajdonságokkal, aki megbízható. Ha ez igaz, akkor a metafikcionális állítás mellékmondatának tartalma a ténylegesség szintjén generális és nem szinguláris.² Mindez összeegyeztethető azzal a nézettel, amely a fikcionális neveket a metafikcionális megnyilatkozásokban is valódi neveknek tekinti. E nézet szerint a név a fikció szintjén is referál, és használható szinguláris proposíció kifejezésére.

Ezt nem tartom helyes meglátásnak. (3) tényleges tartalma az alábbi állítások egyikével sem adható meg.

- (9) A gyermekek azt hiszik, hogy létezik egy öreg, szakállas, 'Mikulásnak' nevezett ember, aki piros ruhát hord, az égben lakik stb., és csak akkor érkezik meg, ha már mindenki alszik.
- (10) A gyermekek azt hiszik, hogy az öreg, szakállas, 'Mikulásnak' nevezett ember, aki piros ruhát hord, az égben lakik stb., csak akkor érkezik meg, ha már mindenki alszik.

---

² E felfogás mellett többen is érvelnek. Vö: Plantinga (1974, 159), Currie (1990, 146) és Cresswell (1990, Chapter 9).

Ezek az állítások *generális* hitet tulajdonítanak a gyermekeknek, ezzel szemben az a hit, amit (3) tulajdonít nekik, *szinguláris*. Amint látni fogjuk, éppen e hit természete indokolja, hogy (3) elemzésében a színlelés elméletéhez forduljunk.

A szinguláris és generális hit különbsége meglehetősen könnyen meghatározható. A szinguláris hit, mely szerint Clinton (van) F, erőteljesen eltér attól a generális hittől, amely szerint valaki ilyen és ilyen tulajdonságokkal (Clinton-tulajdonságokkal) (van) F. Vitathatatlan, hogy egy szinguláris hit pragmatikailag egy megfelelő generális hitet implikál. Egy adott individuumra vonatkozó szinguláris hithez egy szinguláris vagy *de re* fogalommal kell rendelkezünk, azaz, szükségünk van egy 'dossziéra', ami információt tartalmaz erről az individuumról. Ilyen dossziénk azonban csak akkor lehet, ha azt hisszük, hogy létezik egy x individuum, aki megfelel a dosszié információinak. A szinguláris hit, t (van) F (ahol t a mentális dosszié szinguláris terminusa) és a generális hit, a G (van) F (ahol G a dosszié predikátumainak konjunkciója) jelentősen különbözik. Általánosan elfogadott nézet, hogy e két hitnek különböző lehetséges-világ igazságfeltétele van. (Ez még akkor is igaz lenne, ha a leírást rigid módon adnánk meg.)

Nézzünk meg egy olyan esetet, amikor valaki téved, és nem létezik a dossziében szereplő individuum. Valaki például egy 'John Martins' nevű tehetséges, fiatal filozófusról hall, információkat gyűjt róla, de kiderül, hogy ilyen személy nem létezik – az információs láncolat végén nincs senki. Ahogyan Donnellan mondja, az információ áramlása 'akadályba ütközik' (Donnellan 1974). Az adatgyűjtő ekkor már nem hiheti a 'John Martins' (van) F szinguláris propozíciót, hiszen ilyen propozíció nem létezik. De az

ehhez társított generális proposíciót még mindig hiheti, azzal a feltételezéssel, hogy létezik egy ilyen és ilyen tulajdonságokkal rendelkező (John Martins-tulajdonságokkal rendelkező) individuum, aki (van) F. Egy ilyen bonyolult helyzetben egy beszélő rendelkezhet úgynevezett *pszeudo szinguláris hittel*. Ez azt jelenti, hogy hitvilágában előfordulhat ugyan egy szinguláris mentális mondat, de a megfelelő szinguláris proposícióban nem hihet, mivel a mondat nem fejez ki ilyen proposíciót. Hogyan tulajdoníthatunk pszeudo szinguláris hitet valakinek? A beszélő hitének szinguláris proposícióját nem tudjuk kifejezni, mert ez nem létezik. Ha a társított generális proposíciót fejezzük ki, és *ezt* tulajdonítjuk neki, akkor nem a pszeudo szinguláris hitet tulajdonítjuk neki, mert a pszeudo szinguláris hit nem azonos a generális hittel. Két lehetőségünk marad. Megpróbálhatjuk kívülről leírni a helyzetet, azaz, leírhatjuk a beszélőt úgy, mint aki magának tulajdonít egy szinguláris proposíciót (tehát mint aki egy szinguláris mondatpéldányt birtokol hitvilágában), jóllehet ilyen proposíció ténylegesen nem is létezik (szinguláris mondatának nincs tartalma). A másik lehetőség az, hogy a meinongi színlelést hívjuk segítségül, és úgy teszünk, mintha létezne olyan tárgy, mint John Martin, Sherlock Holmes vagy a Mikulás. Tehát fiktív módon a beszélőnek tulajdoníthatunk Martinra, Sherlock Holmesra vagy a Mikulásra vonatkozó szinguláris hitet. Mivel teljesen világos, hogy a színlelés nem egyéb, mint színlelés, és ezek az individuumok ténylegesen nem léteznek, a beszélőnek fiktív módon tulajdonított szinguláris hitek megfelelnek a ténylegesen tulajdonított pszeudo szinguláris hiteknek – olyan hittulajdonításról van tehát szó, ami (a szinguláris és generális hittel szemben) közvetlenül nem fejezhető ki, csak a színlelés segítségével.

Irodalom

- Creswell, M. (1990): *Entities and Indices*. Dordrecht, Kluwer.
- Crimmins, M. (Forthcoming): Hesperus and Phosporus. *Philosophical Review*.
- Currie, G. (1990): *The Nature of Fiction*. Cambridge University Press.
- Evans, G. (1982): *The Varieties of Reference*. Edited by J. McDowell, Clarendon Press.
- Donnellan, K. (1974): Speaking of Nothing. *Philosophical Review*. 83: 3–31.
- Lakoff, G. (1993): The Contemporary Theory of Metaphor. In: A. Ortony (ed.): *Metaphor and Thought*. 2nd ed., Cambridge, Cambridge University Press, 202–251.
- Lakoff, G. and M. Johnson (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago, The University of Chicago Press.
- McDowell, J. (1977): On the Sense and Reference of a Proper Name. In: A. W. Moore (ed.): *Meaning and Reference*. Clarendon Press. 1993, 111–136.
- Perner, J. (1991): *Understanding the Representational Mind*. Clarendon Press.
- Talmy, L. (1996): Fictive Motion in Language and „Ception”. In: R. Bloom et al. (eds), *Language and Space*. Cambridge, Mass., MIT Press, 211–276.
- Walton, K. (1990): *Mimesis as Make-Believe: On the Foundations of the Representational Arts*. Harvard University Press.

(Fordította: Vecsey Zoltán)

(François Recanati (1998): Talk about Fiction. In: *Lingua e Stile*, (33). Megjelenik a szerző engedélyével)